

*Крістіна Борисівна Айріян,
провідний спеціаліст служби
забезпечення діяльності
Голови Конституційного Суду України
та його заступників,
аспірант Національної академії внутрішніх справ*

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП РІВНОСТІ ГРОМАДЯН У ДОСТУПІ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОСУДДЯ

Положення частині першої, другої статті 24 Конституції України вказують, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Цей конституційний принцип рівності передбачає рівну можливість усіх громадян захищати свої права і свободи у суді (частина 1 статті 55 Конституції України).

Згідно з частиною 1 статті 8 Основного Закону держави в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України (підпункт 4.1. пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі про призначення більш м'якого покарання) [3, с. 40].

З точки зору моралі, як одного з елементів принципу верховенства права, рівність людини як складова сучасної концепції прав людини впливає з гідності людини — вродженої властивості людини, однаково притаманної усім людям, тобто її цінності як такої, незалежно від будь-яких біологічних чи соціальних властивостей. Рівність людини виступає як соціальний ідеал, що проявляється протягом усієї історії людства і по-різному обґрунтовується, або як ключова цінність демократичного суспільства, або як принцип справедливості у політичних цінностях [8, с. 21].

Відповідно до статті 150 Основного Закону держави в Україні єдиним органом конституційної юрисдикції, функціонально уповноваженим здійснювати конституційний контроль, є Конституційний Суд України.

Відповідно до статті 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» громадяни України є суб'єктами права на конституційне звернення з питань дачі Конституційним Судом України офіційного тлумачення Конституції та законів України. Проте громадяни України не мають встановленого Конституцією і законом права звернутися до Конституційного Суду з письмовим клопотанням про визнання правового акта неконституційним, що приводить до конституційної нерівності між громадянином та суб'єктами, передбаченими у статті 150 Конституції України, тобто Президентом України, народними депутатами України (не менш сорока п'яти), Верховним Судом України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Це призводить до порушення конституційної рівності громадян у зв'язку з наданням органам публічної влади привілеїв.

З цього питання існують дослідження таких вчених: А. Пужанський, В. Білоус, М. Гульгай, В. Кампо, Т. Бринь, Г. Папуашвілі, С. Філоненко, П. Ткачук, І. Полховська, В. Попелюшка, П. Рабінович та ін.

Німецький дослідник К. Хесее у своїх наукових працях вказував, що закріплення формальної правової рівності, котра «вимагає здійснення діючого права без винятків для будь-кого, незважаючи на особистість: в результаті нормування прав кожен наділений однаковою мірою правами та

обов'язками і, навпаки, будь-якій державній владі забороняється використовувати діюче право в інтересах або на шкоду окремій особистості» [9, с. 214-215].

В. Нерсисянц у своїх наукових працях зазначав, що завжди є правова і формально-правова рівність. Правова рівність абстрагована від фактичних відмінностей і тому має формальний характер. Принцип формальної рівності є саме відмінною особливістю права у його співвідношенні і розходженні з іншими видами соціальної регуляції (моральною, релігійною і т.д.). Підставою і критерієм правового зрівнювання людей є свобода індивіда у суспільних відносинах. Правова рівність — це рівність вільних і незалежних один від одного суб'єктів права за загальним для всіх масштабом, єдиною нормою, рівною мірою [7, с. 26-27].

Іноді «принцип рівності» науковці називають «принципом недискримінації», так як він повністю виключає можливість будь-якої дискримінації. Положення принципу рівності особи можна прослідкувати в основі багатьох міжнародних актів та законів України. В них цей принцип вказує на:

визнання особи вільною у своїй гідності та правах;

надання права іноземцям та особам без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуватися тими ж правами і свободами, а також нести такі ж обов'язки, як і громадянин України;

надання громадянину права рівного доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування;

надання кожному із подружжя рівних прав і обов'язків у шлюбі і сім'ї;

надання кожному рівного права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб та ін.

В частині 2 статті 24 Конституції України вказано загальний принцип неприпустимості встановлення на підставі будь-яких соціальних або особистих причин привілеїв або обмежень. Це положення є додатковою гарантією конституційної рівноправності усіх людей, в тому числі і щодо доступу до правосуддя, зокрема конституційного.

Фундаментальними ознаками принципу конституційної рівності громадян є соціальна рівність громадян, рівність громадянина перед законом, рівноправність.

Поняття «соціальної рівності громадянина» в Україні з розвитком правової держави все більше пов'язано з рівними можливостями громадян. Щоправда, рівність можливостей — важлива, але не визначальна риса принципу рівності прав людини. Як зазначалось раніше у цій статті, Основний Закон держави вказує на рівність конституційних прав і свобод громадянина, але виникає протиріччя у сфері конституційної рівності громадянина у доступі до конституційного правосуддя. Не маючи правового статусу суб'єкта, який вказується у статті 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» пересічний громадянин не може звернутися до органів конституційної юрисдикції з письмовим клопотанням про визнання правового акта (його окремих положень) неконституційним, що в певному аспекті суперечить статті 7 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 року про рівність особи перед законом і право на рівний захист законом.

Важливим елементом демократії, правової основи цивілізованого суспільства є рівноправність. Ідеї рівноправ'я були висунуті просвітителями XVII-XVIII ст. у контексті природних і невід'ємних прав людини.

Рівноправність — це однаковість, тобто рівність прав і людини і громадянина, і Президента України, і народного депутата України. Погоджуємось з тим, що Президент України і народний депутат України повинні мати привілеї та спеціальні можливості для здійснення своїх повноважень, які на них покладені Конституцією та законами України, але це не вказує на те, що пересічний громадянин може бути позбавлений можливості повною мірою реалізувати свої конституційні права, а саме звертатися до Конституційного Суду України з метою визнання правового акта чи окремих його положень неконституційними.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який у своїй діяльності ке-

рується Конституцією України, законами України, чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Але повноваження цього суб'єкта не повинні звужувати можливість громадянина реалізовувати безпосередньо свої конституційні права.

Підсумовуючи хотілось б зазначити, що в Україні існує проблема реалізації принципу рівності людини в доступі до правосуддя, яка зумовлена відсутністю у громадян права на безпосереднє звернення до Конституційного Суду України з письмовим клопотанням щодо визнання правового акта або його окремих положень неконституційним.

Охороняючи норми Конституції України, Конституційний Суд України, тим самим, охороняє і всі права людини і громадянина, що закріплені в ній. Відповідно до ст. 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» звернутися до Конституційного Суду з письмовим клопотанням про визнання правового акта або його окремих положень неконституційними мають право тільки Президент України, не менш як сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим. Зміст цієї статті звужує права особи та підкреслює надані привілеї органам державної влади, що вказують на конституційну нерівність осіб у доступі до конституційного правосуддя. Тому так важливо в нашій державі створити та розвинути інститут конституційної скарги, тобто право громадянина безпосередньо звернутися до Конституційного Суду України з письмовим клопотанням щодо визнання неконституційним правового акта або його окремих положень.

Інститут конституційної скарги дає можливість громадянину звернутися до Конституційного Суду з приводу порушення їхніх конституційних прав і свобод законом, який застосовувався або має застосовуватися у конкретній справі в судах загальної юрисдикції чи в інших органах публічної влади. І Конституційний Суд мав би вирішити питання щодо конституційності цього закону. Якщо він визнає його неконституційним, то справа громадянина повинна бути переглянута компетентними органами та тягнути за собою правові наслідки на прикладі конституційного подання. Тобто тут Конституційним Судом здійснюється звичайний конституційний контроль, а права і свободи громадян, які звертаються зі скаргами, захищаються шляхом визнання неконституційними законів.

Створення інституту конституційної скарги надасть можливість громадянину збільшити зміст своїх конституційних прав та звужити обсяг нерівності між пересічним громадянином та суб'єктами, передбаченими у статті 150 Конституції України, тобто Президентом України, народними депутатами України, Верховним Судом України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Верховною Радою Автономної Республіки Крим.

Одним із основоположних принципів організації та функціонування правової держави є верховенство права та конституції в системі нормативних актів, її пряма, безпосередня дія. Інститут конституційної скарги існує в переважній більшості сучасних країн, що пов'язано із загальноновизнаною ідеєю правової держави.

Рівність особи є не тільки конституційним принципом національної правової системи України, а й фундаментальною цінністю світового співтовариства, на чому наголошено у міжнародних правових актах з питань захисту прав і свобод людини і громадянина.

Гарантована Конституцією України рівність усіх громадян в їх правах і свободах означає необхідність забезпечення рівних конституційних правових можливостей громадянина для реалізації однакових за змістом та обсягом конституційних прав і свобод.

Конституційна рівність громадянина у доступі до конституційного правосуддя полягає в тому, що кожному громадянину належить мати однакову силу впливу. Перед законом та в реалізації своїх конституційних прав всі повинні бути рівні, права всіх мають бути однаково захищеними. Іншими словами, закон не повинен зважати на існуючі індивідуальні відмінності між людьми.

Використана література:

1. *Конституція* України від 28 червня 1996 року // Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 23 верес. 2011 р.: (офіц. текст). — К.: ПАЛИВОДА А.В., 2011. — 56 с. — (Закони України).

2. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини» від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 20. — Ст. 99.

3. Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року №15-рп у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) // Вісник Конституційного Суду України. — 2004. — № 5.

4. Гусев А. Д. О правах человека и гражданина / А. Д. Гусев // Социально-гуманитарные знания. — 2000. — № 3.

5. Кудрявцев М. А. От равноправия собственников к реальному равноправию / М. А. Кудрявцев // Конституционное и муниципальное право. — 2003. — № 5. — С. 7–10.

6. Комкова Г. Н. Равенство перед законом и судом — важнейший конституционный принцип правового государства / Г. Н. Комкова, Н. М. Селезнева // Правовая политика и правовая жизнь. — 2002. — № 2.

7. Нерсисянц В. С. «Декларация прав человека и гражданина в истории идей о правах человека» / В. С. Нерсисянц // Социолог. Исследования. — 1990. — № 1.

8. Полховська І. К. Конституційний принцип рівності людини і громадянина в Україні: [монографія] / І. К. Полховська. — Полтава: Полтавський літератор, 2009. — 200 с.

9. Рабінович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України / П. М. Рабінович. — Харків: Право, 1997. — 56 с.

10. Хессе К. Основы конституционного права ФРГ/ К. Хессе. — М.: Юридическая литература, 1981. — 489 с.

Айриян К. Б. Конституційний принцип рівності громадян у доступі до конституційного правосуддя.

В статті запропоновано створення інституту конституційної скарги з метою надання громадянину можливості звернення з письмовим клопотанням до Конституційного Суду України про визнання правового акта або його окремих положень неконституційним, що надасть можливість захистити принцип конституційної рівності громадянина в доступі до конституційного правосуддя.

Ключові слова: рівність, конституційна скарга, Конституційний Суд України, доступ до конституційного правосуддя.

Airyian K. B. Конституционный принцип равенства граждан в доступе к конституционному правосудию.

В статье предложено создание института конституционной жалобы с целью предоставления гражданину возможности обращения с письменным ходатайством в Конституционный Суд Украины о признании правового акта или его отдельных положений неконституционными, что позволит защитить принцип конституционного равенства гражданина в доступе к конституционному правосудию.

Ключевые слова: равенство, конституционная жалоба, Конституционный Суд Украины, доступ к конституционному правосудию.

Airyian K. The Constitutional Principle of Citizens' Equality in Respect of Access to the Constitutional Justice.

The article proposes to establish an institution of constitutional complaint in order to give possibility to apply to the Constitutional Court of Ukraine regarding unconstitutionality of a legal act or its provisions in written claim which will give a possibility to protect the principle of the constitutional equality of citizens in respect of access to the constitutional justice.

The provisions of Articles 24.1, 24.2 of the Constitution of Ukraine provide the citizens have equal constitutional rights and freedoms and equal before the law; there shall be no privileges or restrictions based on race, color of skin, political, religious and other beliefs, sex, ethnic and social origin, property status, place of residence, linguistic or other characteristics. This constitutional principle of equality envisages equal possibility of all citizens to protect their rights and freedoms in the court (Article 55.1 of the Constitution of Ukraine).

According to Article 43 of the Law of Ukraine "On the Constitutional Court of Ukraine" citizens of Ukraine are subjects of the constitutional appeal right to provide the official interpretation of the Constitution and laws of Ukraine. However, citizens of Ukraine have no rights established by the Constitution and the law to apply to the Constitutional Court concerning unconstitutionality of a legal act with a written claim which cause constitutional inequality between a citizen and subjects envisaged by Article 150 of the Constitution of Ukraine, i.e. the President of Ukraine; no less than forty-five National Deputies of Ukraine; the Supreme Court of Ukraine; the Authorized Human Rights Representative of the Parliament of Ukraine; the Parliament of the Autonomous Republic of Crimea. This leads to violation of the constitutional equality of citizens in view of privileges granted by the state authorities.

This issue has been researched by the following scientists: A. Puzhanskyi, V. Bilous, M. Hultai, V. Kampo, T. Bryn, G. Papuashvili, S. Filonenko, P. Tkachuk, I. Polkhovska, V. Popeliushka, P. Rabinovych etc.

The fundamental characteristics of the constitutional equality principle of citizens are social equality of citizens, equality of citizens before law, equality of rights.

It is necessary to state that in Ukraine it is observed the problem of implementation the equality principle of an individual in access to the constitutional justice which is conditioned by the absence of direct application of the citizens' right at the Constitutional Court of Ukraine concerning unconstitutionality of a legal act or its certain provisions in written claim.

By protecting the norms of the Constitution of Ukraine the Constitutional Court of Ukraine protects all human and citizens' rights which are stipulated in it. According to Article 40 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine» the right to apply to the Constitutional Court with a written claim concerning unconstitutionality of a legal act or its certain provisions is provided only to the President of Ukraine, no less than forty-five Members of Parliament of Ukraine (Parliamentary Member's signature may not be recalled), the Supreme Court of Ukraine, the Authorized Human Rights Representative of the Parliament of Ukraine and the Parliament of the Autonomous Republic of Crimea. The content of this article restricts the rights of an individual and emphasizes privileges given to state bodies which indicate the constitutional inequality of individuals in access to the constitutional justice. Hence, it is so important to establish and to develop the institution of constitutional complaint in our state, i.e. the right of a citizen to apply directly with a written claim to the Constitutional Court of Ukraine concerning unconstitutionality of a legal act or its certain provisions.

The institute of constitutional complaint enables citizens to apply to the Constitutional Court on violation of their constitutional rights and freedoms by the law which was applied or is supposed to be applied in specific case in courts of general jurisdiction or in other state bodies.

Key words: equality, constitutional complaint, the Constitutional Court of Ukraine, access to the constitutional justice.